

su međunarodne nevladine organizacije bile koncentrirane oko pitanja prognanika i, djelomično, izgradnje nove kulture mira.

Posebno poglavlje posvećeno Hrvatskoj moguće je pročitati kroz nekoliko razina. U njemu se, na prvome mjestu i ponovno, podvlače različite gospodarske i društvene posljedice rata – ponajviše pitanje izbjeglica i prognanika. Na drugoj se razini razmatraju problemi djelovanja različitih međunarodnih agencija u pomoći izbjeglicama i prognanika te učinci prisustva relativno velikog broja međunarodnih nevladinih organizacija. Unutar toga se raspravlja o pitanjima nepovjerenja između različitih organizacija (posebno onih s različitim svjetonazorskom pozadinom), pitanju nepovjerenja između vlasti i nevladinog sektora, pitanju zaokupljenosti psihosocijalnom pomoći, a ne razvojem zajednice ili cjelokupnog društvenog razvoja, pitanju utjecaja političke i vojne upletenosti Hrvatske u Bosni i Hercegovini i sl. Na trećoj se razini, iako samo usputno, rasprava proširuje i na činjenicu neparticipacije u PHARE programu, kasnog pristupanja Vijeću Europe te na okolnosti jačeg djelovanja Svjetske banke u Hrvatskoj nakon 1995. godine. Ovdje se, zapravo, samo pruža osnovica za moguće raspravljanje o karakteru “etničko-autoritarne kapitalizma” koji se razvija u Hrvatskoj, odnosno o njegovim posljedicama u području socijalne politike.

I u zaključcima cijelog poglavlja o socijalnoj politici u okolnostima sukoba, autori ponovno ističu paradoksalnu činjenicu da su neke međunarodne organizacije, zapravo, pobjegle s ovih prostora, a da su agencije UN kao, primjerice, UNICEF i UNDP, koje su u svjetskim razmjerima poznate kao socijalni reformatori, svoj posao prepustile nekim nevladinih organizacijama sa sasvim drukčijom političkom filozofijom. Utjecaj dijaspore u definiranju politike i odnosa spram svjetskih institucija i nevladinih organizacija ostao je sasvim nerazjašnjen. Slično je i s društvenim posljedicama etničkih i religijskih podjela. Može se samo zaključiti da su autori uspjeli identificirati niz, često neuočenih ili zanemarenih problema u razvoju socijalne politike i u Hrvatskoj, što će tek trebati podrobnije raspraviti.

Na kraju knjige, u posljednjem poglavlju, autor rekapitulira već iznesene argumente te otvara raspravu o mogućnostima i perspektivama globalne socijalne reforme. Na samom kra-

ju, dopisuje područja budućih analiza u okviru nadnacionalne socijalne politike. Kao što je i cijela knjiga toliko detaljna da ju je nemoguće ukratko prezentirati, tako i ovo posljednje poglavlje vrvi dodatnim pitanjima i nedoumicama. Zato se, umjesto eksplikacije, opredjeljujemo za konačnu poruku hrvatskom čitatelju. Bez ikakvih patetičnih prizvuka, ona glasi: ovo je knjiga o našem svakodnevnom životu u najdoslovnijem smislu te riječi. Ona, dakle, pruža dodatni uvid cijelog niza rasprava i životnih pitanja – od toga kakvu monetarnu politiku vodi Hrvatska i zašto Hrvati masovno kupuju u inozemstvu, do toga kakav će nam biti mirovinski i cjelokupni društveni sustav za tridesetak godina. Knjiga ne daje nikakve decidirane odgovore na ta pitanja, ali nudi neophodnu pomoć u pokušajima odgovora. Zato se, konačno, ona mora preporučiti ne samo znanstvenicima, već svim zauzetim društvenim djelatnicima – ali, prije svega, onima koji Hrvatsku predstavljaju pri međunarodnim institucijama i organizacijama, odnosno onima koji u suradnji s tim globalnim agencijama određuju hrvatsku sadašnjost i hrvatsku budućnost. Ova im knjiga može pomoći ne samo da bolje razumiju niz organizacija s kojima neposredno surađuju, već i da se zapitaju o dugoročnim društvenim posljedicama aktualnih procesa.

Siniša Zrinščak

EKONOMSKI VIDIKI STARŠEVSTVA

Nada Stropnik

Znanstveno in publicistično središće,
Ljubljana 1997.

Nada Stropnik je znanstveni istraživač u *Institutu za ekonomska raziskovanja* u Ljubljani. Njeno područje istraživanja je obiteljska ekonomija i ekonomija predškolskog odgoja. Doktorirala je 1994. godine na Ekonomskom fakultetu u Ljubljani s temom *Ekonomski vidiki politike otroškoga varstva za družinu in državo v Sloveniji*. U uvodu Nada Stropnik podsjeća da je tri godine dopunjavala i prilagođavala

tekst spomenute doktorske disertacije i tako pripremila ovu knjigu. U prvotni tekst je unijela nove podatke i saznanja o tome što se događalo u drugim zemljama (a događalo se mnogo toga), pa tako pojačala komparativnu dimenziju studije o obiteljskoj politici, koja je nama posebno zanimljiva.

U *Uvodu* autorica objašnjava svoja polazišta te definira pojam i sadržaj obiteljske politike. U drugom poglavlju *Teorijska podloga ekonomike dječjeg blagostanja* raspravlja o ekonomici blagostanja i teoriji države blagostanja. Tako se ovdje upoznajemo s teorijama investiranja u ljudski kapital, ekonomskim teorijama fertiliteta, teorijom obiteljskog izbora i slično. Treće poglavlje *Troškovi djeteta* sadrži iscrpnu analizu različitih koncepata i rezultata istraživanja o direktnim i oportunitetnim troškovima djece. Mjerenje i analiza troškova djeteta presudno je za koncipiranje i provedbu obiteljske politike. Najopsežnije je četvrto poglavlje *Predškolski odgoj* koje inače čini središnji dio ranije spomenute autoričine doktorske disertacije. U njemu se govori o potrebama predškolskog odgoja s različitih interesnih pozicija: s pozicije djeteta, pozicije obitelji, a posebno zaposlene majke, te pozicije poslodavca i društva kao cjeline. U ovom se poglavlju, također, raspravlja o dostignutoj razini predškolskog odgoja u Sloveniji i drugim zemljama, o participaciji roditelja u financiranju predškolskog odgoja te državnom subvencioniranju predškolskog odgoja. Peto poglavlje *Plaćeni porodni dopust* sadrži informacije o trajanju porodnog i roditeljskog dopusta, o mirovinskom osiguranju tijekom roditeljskog dopusta te pravima nezaposlenih roditelja. U šestom poglavlju *Dječji dodaci* raspravlja se o dječjim dodacima u Sloveniji i drugim zemljama. Iznose se podaci o visini dječjih dodataka u brojnim zemljama. U sedmom poglavlju *Porezne olakšice na djecu*, pored ostaloga, se govori o paušalnim poreznim olakšicama ali, također, o poreskim olakšicama vezanim uz predškolski odgoj djece. Osmo poglavlje nosi naslov *Utjecaj dječjih dodataka i poreskih olakšica za djecu na ekonomski položaj obitelji s djecom u Sloveniji*. U *Zaključnom razmatranju* autorica, pored ostaloga, iznosi ocjenu da su "... Dječji dodaci i poreske olakšice na račun djece u Sloveniji neprimjereno niski u odnosu na izdatke roditelja... Dijete je nešto mnogo više od 'dobra', kojemu treba namijeniti određena sredstva. To vrijedi i s gledišta obitelji i s gledišta društva kao cjeline, a isto je tako neosporno da vanjski

učinci na radanje djece sežu dalje od interesa konkretne obitelji." Uostalom, dobrobit društva kao cjeline čine pojedinačne dobrobiti njegovih članova. Možemo, dakle, zaključiti da se autorica zalaže za aktivniju i učinkovitiju obiteljsku politiku, prije svega u Sloveniji, ali i u drugim zemljama.

U daljnjem prikazu ove sadržajem bogate i dokumentirane knjige valja se vratiti polazištima obiteljske politike. Poznato je, naime, da se društvo počelo "miješati" u obiteljski život u vrijeme kada su industrijalizacija i komercijalizacija gospodarstva utjecali na porast zapošljavanja žena izvan kuće, kada su pojačane migracije stanovništva, pa su oslabile veze između članova obitelji, odnosno opala je obiteljska kohezija. Od davnih početaka obiteljska se politika razvila u više smjerova. Tako se danas u sadržaj obiteljske politike uvrštava: osiguranje socijalnog minimuma, novčane naknade tijekom porodnog (i roditeljskog) dopusta, jednokratnu novčanu i naturalnu pomoć prilikom poroda, dječje dodatke, poreske olakšice za djecu, organizaciju i subvencioniranje predškolskog odgoja, različite oblike pomoći obiteljima s djecom te ostvarivanje dječjih prava.

Obiteljska je politika u početku imala pretežno pronatalitetna obilježja (dobar primjer su Francuska i Švedska tridesetih godina ovog stoljeća). Međutim, obiteljska je politika postupno evoluirala prema podizanju kvalitete življenja obitelji, naročito onih siromašnijih, te obitelji s više djece i s posebnim potrebama. Autorica obiteljsku politiku definira kao "... nadgradnju socijalne politike čija je svrha poboljšati kvalitetu života obitelji, posebno preraspodjelom dohotka u korist obitelji s (većim brojem) djecom." Osnovno je obilježje obiteljske politike univerzalnost, što znači da je ona usmjerena na svu djecu, a istovremeno podrazumijeva veće potpore obiteljima s posebnim obilježjima, kao što je veći broj djece, zatim djeca koja imaju smetnje u razvoju, obitelji koje imaju niski dohodak ili se, pak, radi o jednoroditeljskim obiteljima.

Drugačije rečeno, cilj je obiteljske politike sprječavanje "kažnjavanja" obitelji s djecom. To se čini tako da država iz javnih izvora, u određenoj mjeri, obitelji nadomjesti troškove djeteta. Zato znatnu pažnju treba posvetiti upravo troškovima djeteta te udjelu države u snošenju tih troškova. Pojednostavljeno reče-

no, sudjelovanje države u troškovima grubo je mjerilo obujma i kvalitete obiteljske politike.

Jedan od važnih ciljeva obiteljske politike jest uklanjanje (ublažavanje) negativnih posljedica zapošljavanja roditelja, posebno majke, na djecu. Poznato je da je danas proces zapošljavanja žena u razvijenim zemljama znatno uznapredovao i da je postao ireverzibilnim. U skandinavskim zemljama udio ženske u ukupnoj radnoj snazi dosegao je gotovo polovinu. Međutim, i dalje se zadržavaju elementi spolne segregacije u zapošljavanju. Žene rade na slabije plaćenim poslovima a, također, više sudjeluju u "nesigurnoj" zaposlenosti, što je naročito slučaj u V. Britaniji i južnoeuropskim zemljama. Težnja za drugim dohotkom u obitelji je veoma prisutna, pa tome treba prilagoditi obiteljsku politiku. Nadalje, proces pluralizacije obiteljskih oblika doveo je do pojave brojnih jednoroditeljskih obitelji. Njima više nego drugim obiteljima prijete siromaštvo i isključenost, pa je i to veliki izazov za obiteljsku politiku.

Poznato je da se obiteljske politike u Europi dosta razlikuju s obzirom na tri osnovna elementa koja se u tim politikama na različiti način kombiniraju. Radi se o novčanim davanjima, roditeljskim dopustima i uslugama obitelji. Npr. skandinavske zemlje imaju razvijenije usluge obitelji i duge roditeljske dopuste, dok Njemačka prakticira značajnija novčana davanja. S obzirom na zastupljenost ovih elemenata možemo razlikovati tipove obiteljske politike, a najpoznatiji su oni koje je razvila J. Lewis.

Autorica upozorava da obiteljska politika ne može u potpunosti eliminirati negativne utjecaje čimbenika koji djeluju na kretanje stope fertiliteta. Najlakše je na fertilitet djelovati putem ekonomske potpore, a najteže je utjecati na psihološke pretpostavke većeg rađanja djece. Miješanje u obiteljske odluke može se shvatiti kao ugrožavanje prava ljudi pa, stoga, izazvati negativne reakcije. Autorica smatra da nije moguće kvantificirati utjecaje obiteljske politike na demografske procese. Zanimljiva je ocjena Ch. Höhn, autorica je citira, prema kojoj na fertilitet veći utjecaj imaju opći uvjeti življenja nego neposredne mjere obiteljske politike.

Prilikom izbora državne intervencije obiteljskom politikom javljaju se pitanja treba li mjere usmjeriti na skrb o djeci ili, pak, na opće

vidove obiteljske politike, treba li obitelji i djecu pomagati novčanim ili nenovčanim davanjima, kako treba raspodijeliti odgovornost za dobrobit djece između obitelji i društva, u kojoj mjeri treba uzimati u obzir visinu obiteljskih dohodaka? Autorica upozorava na načelo kojeg se treba pridržavati u obiteljskoj politici, a to je da država ne smije odlučivati o tome što je najbolje za obitelj. Paternalističku obiteljsku politiku prakticirale su socijalističke zemlje, pa su zbog toga, bez obzira na relativno velike izdatke, neke posljedice takve politike bile negativne. Razborita obiteljska politika pruža obiteljima i pojedincima mogućnost izbora. Treba, dakle, ponuditi više mogućnosti koje će obitelji birati sukladno svojim prilikama i htijenjima. To podrazumijeva primjeren plaćeni porodni i roditeljski dopust, financijsku potporu za uzdržavanje djece, potporu majkama koje žele ostati kod kuće radi skrbi o djeci, razvijene i s obzirom na izdatke dostupne institucije predškolskog odgoja, mogućnost fleksibilnog zapošljavanja i slično.

Na kraju treba reći da je danas dosta zgovornika smanjene uloge države u potpori obitelji pa, dakle, i redukcije obiteljske politike. Pri tome se u prvi plan ističe načelo supsidijarnosti, prema kojem treba iskoristiti resurse obitelji i lokalnih socijalnih skupina, bliskih korisnicima, prije no što se zatraži pomoć države. Ovakvi se koncepti argumentiraju fiskalnom krizom države, globalizacijskim pritiskom na smanjenje proizvodnih troškova i jačanjem konkurentnosti na međunarodnom tržištu te "individualizacijom socijalnog". Zbog toga je u socijalnoj politici porastao utjecaj neoliberalizma koji podrazumijeva manje državne intervencije i preferiranje tzv. rezidualne socijalne politike. Ne osporavajući potrebu preispitivanja dosadašnje socijalne politike i, uzimajući u obzir opravdane kritike nekih njenih izopačenih posljedica, ipak treba reći da bi nagla i nedovoljno promišljena promjena obiteljske politike ugrozila egzistenciju mnogih obitelji, izazvala novu socijalnu diferencijaciju te negativno utjecala na reprodukciju stanovništva i koheziju društva. Stoga reforme treba pažljivo pripremiti, vodeći računa o tome da je sadašnja populacija većim dijelom sklona održanju dosadašnjih politika koje podržavaju obitelj.

Ovdje smo pokušali upozoriti na sadržajne i vrijednosne aspekte knjige Nade Stropnik.

Pretpostavljamo da će čitatelj zaključiti kako se radi o veoma značajnom, sustavnom i korisnom štivu koje nas uvodi u kompleksnu materiju obiteljske politike. Autorica se najviše bavi obiteljskom politikom Slovenije, ali ipak mnogo prostora posvećuje obiteljskim politikama u svijetu. Mada se u knjizi povremeno spominje Hrvatska, ona ipak nije adekvatno zastupljena u autoričnim analizama. No za to krivnja nije na autorici nego na nedostatku naših podataka i analiza koje bi poslužile međunarodnim usporedbama. Iz toga proizlazi da sami moramo učiniti napore te prirediti znanstvene i stručne podloge za hrvatsku obiteljsku politiku u teškim uvjetima postsocijalističke tranzicije. Knjigu Nade Stropnik u tom smislu možemo uzeti kao predložak kako dobro argumentirano znanstveno djelo može poslužiti u izgradnji primjerene obiteljske politike.

Vlado Puljiz

SUVREMENA SOCIOLOGIJSKA TEORIJA

George Ritzer

NZ Globus, Zagreb, 1997.

George Ritzer (1943.) je profesor sociologije na Sveučilištu Maryland, SAD. Naročito je poznat po svojim djelima iz područja sociološke teorije i sociologije rada. Iz područja sociološke teorije objavio je nekoliko knjiga od kojih su neke prevedene i služe kao udžbenici na sveučilištima diljem svijeta: *Classical Sociological Theory*; *Sociology: A Multiple Paradigm Science*; *Toward an Integrated Sociological Paradigm*; *Frontiers of Social Theory: The New Synthesis*; *Contemporary Sociological Theory and Methateorizing in Sociology*. Sve su knjige doživjele brojna izdanja i pohvale. George Ritzer je bio predsjednik Sekcije za teorijsku sociologiju Američkog sociološkog udruženja (1989.-1990.) i Sekcije za sociologiju zanimanja (1980.-1981.), a u više navrata je boravio na specijalizaciji u Nizozemskoj, Japanu, Švedskoj i drugim zemljama.

Knjiga je podijeljena na dva veća dijela: *Uvod i Glavne teorije*.

U *Uvodu* autor piše o historijskog skici sociološke teorije u ranim i kasnijim godinama. Drugi dio knjige *Suvremena sociološka teorija* je sastavljen od sljedećih poglavlja: *Strukturalni funkcionalizam, neofunkcionalizam i alternativa konfliktne teorije*; *Varijante neomarksističke sociološke teorije*; *Simbolički interakcionizam*; *Fenomenološka sociologija i etnometodologija*; *Teorija razmjene i bihevioralna sociologija*; *Suvremena feministička teorija*; *Noviji oblici razvoja u sociološkoj teoriji*; *Širenje osnovnog problema u suvremenoj sociološkoj teoriji*. Na kraju knjige je *Dodatak* s naslovom *Metateorija i metateorijska shema za analiziranje sociološke teorije*.

Svako poglavlje ima uvod, razradu teme i sažetak. U ovoj se knjizi također nalaze i biografije, pregledi djelovanja i djela, te teorijskih doprinosa najvažnijih klasičnih i suvremenih teoretičara u sociologiji i srodnim područjima. Tako navodi biografske skice: Ibn-Khalduna, Comtea, Webera, Simmela, Freuda, Spencera, Parka, Sorokina, Millsa, Durkheima, Mertona, Marxa, Althussera, Poulantzasa, Wallersteina, Meada, Goffmana, Schutzta, Homansa, J. Bernard, D.E. Smith, Parsonsa i Blaua. Snalaženje u Ritzerovoj *Suvremenoj sociološkoj teoriji* nam olakšava *Kazalo pojmova i Kazalo imena*, dok nas bogata *Bibliografija* upućuje na dublje konzultiranje literature.

U prvom poglavlju *Historijska skica sociološke teorije: rane godine* Ritzer kratko prikazuje najvažnije društvene uvjete 19. i ranog 20. stoljeća, koji su bili važni za razvoj sociologije. Autor u dva dijela skicira ranu povijest sociološke teorije. U prvom dijelu raspravlja o različitim društvenim snagama, uključenim u razvoj sociološke teorije. Ritzer se usredotočuje na prikaz utjecaja političkih revolucija, industrijske revolucije, rasta kapitalizma, socijalizma, urbanizacije, religijske promjene i na porast znanosti. U drugom se dijelu ovog poglavlja ispituje utjecaj intelektualaca na rast sociološke teorije u raznim zemljama. Ritzer započinje s razvojem francuske sociološke teorije, te Saint-Simonom, Comteom i Durkheimom. Nakon Francuske piše o Njemačkoj i ulozu K. Marxa, te o Weberu i Simmelu. Weberov rad Ritzer proučava u želji da se pokažu različiti izvori njemačke sociologije. Razmatrajući sociološku teoriju u Velikoj